

Co-creatie rond herstelrecht: Tools voor mensen met een licht verstandelijke beperking

Hendrien Kaal¹

Annemieke Wolthuis²

Willemijn van Oppenraaij³

Pytrik Riksten⁴

¹ Lector, Hogeschool Leiden – kaal.h@hsleiden.nl

² Projectcoördinator, Restorative Justice Nederland

³ Adviseur jeugdreclassering en jurist, Expect Jeugd – Expertisecentrum Partners voor Jeugd

⁴ Junior adviseur, Expect Jeugd

SAMENVATTING

Mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB) zijn oververtegenwoordigd in de strafrechtketen, zowel als dader als slachtoffer. Toch sluiten herstelrechtelijke voorzieningen vaak onvoldoende aan bij hun mogelijkheden. Dit project onderzocht, via een Delphi-studie onder professionals, welke tools herstelrecht toegankelijker kunnen maken voor mensen met een lvb. Op basis van deze studie zijn twee praktische hulpmiddelen ontwikkeld: een voorlichtingsfilmpje over herstelrecht en visuele praatplaten die de stappen in herstelrechtelijke trajecten uitleggen. De tools zijn ontworpen in co-creatie met professionals en getest in de praktijk. Ze helpen abstracte concepten begrijpelijk te maken en ondersteunen de communicatie tussen cliënt en professional. De behoefte aan toegankelijke, visuele en op maat gemaakte hulpmiddelen bleek groot, net als het belang van scholing en bewustwording bij professionals. De tools zijn een eerste stap in het beter toegankelijk maken van herstelrecht voor mensen met een LVB en kunnen dienen als inspiratie voor verdere innovatie. Het project benadrukt het belang van aandacht voor mensen met een LVB binnen het herstelrecht. Een kenniskring rondom LVB en herstelrecht is opgericht om kennisdeling en innovatie te stimuleren.

INLEIDING

Achtergrond

De afgelopen jaren is er binnen de strafrechtketen steeds meer aandacht voor mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB). Deze groep blijkt oververtegenwoordigd te zijn onder zowel daders als slachtoffers. Zo heeft naar schatting 30–40% van de gedetineerden een IQ-score lager dan 85, terwijl dit percentage in de totale bevolking slechts 16% bedraagt (Kaal, 2016). Daarnaast lopen mensen met een verstandelijke beperking een minimaal twee keer zo groot risico om slachtoffer te worden van criminaliteit (Kaal & Spaan, 2015). Mensen met een lvb hebben vaak moeite om complexe juridische procedures te begrijpen, worden zélf vaak verkeerd begrepen en kunnen overvraging ervaren in de interactie met instanties zoals politie of reclassering. Ook wanneer de LVB wel herkend wordt, zijn professionals zich echter niet altijd

bewust van de extra ondersteuning die iemand met een LVB doorgaans nodig heeft, zoals meer uitleg over processen en verwachtingen. Een gebrek aan ondersteuning kan leiden tot stress, misverstanden of zelfs strengere straffen door het niet naleven van afspraken. De afgelopen jaren zijn er daarom diverse stappen gezet in de ontwikkeling van scholing, tools en handvatten die erop zijn gericht om de kennis over en de omgang met mensen met een LVB binnen de politie, de reclassering, de rechtspraak, het gevangeniswezen en slachtofferhulp te verbeteren (Kaal, 2023).

Een specifieke tak binnen het strafrecht waar nog relatief weinig aandacht voor een LVB lijkt te zijn geweest is het *herstelrecht*. Herstelrecht biedt een alternatieve aanpak binnen de strafrechtketen, gericht op het herstellen van de schade en het verbeteren van relaties tussen daders en slachtoffers. Het proces is vrijwillig en wordt begeleid door een onpartijdige derde. Centraal staat dat beide par-

tijen actief bijdragen aan het wegnemen van de schadelijke gevolgen van een strafbaar feit en afspraken maken over de toekomst of de schade (Claessen & Roelofs, 2020; Rijksoverheid, 2020). Er zijn verschillende herstelrechtvoorzieningen, zoals herstelbemiddeling, mediation in strafzaken, groepsconferenties of Halt. Bij *herstelbemiddeling* is sprake van slachtoffer-daderbemiddelingen voor situaties *buiten* het strafrecht op het moment dat mensen er zelf aan toe zijn; deze variant heeft geen invloed op de strafmaat. Bij *mediation in het strafrecht* besluiten de officier van justitie en de rechter of de zaak doorgezet wordt voor mediation en beoordeelt het mediationbureau van de rechtbank of de zaak geschikt is. Zowel bij mediation als herstelbemiddeling kunnen partijen steunfiguren meenemen aan tafel. Bij *groepsconferenties* zoals voorzien door de Eigen Kracht Centrale wordt een breder netwerk van partijen uitgenodigd. Binnen de buitengerechtelijke afdeling voor jongeren *Halt*, tenslotte, krijgen jongeren die voor het eerst een delict pleegden een hersteltraject aangeboden (Berger & Wolthuis, 2021). Onderzoek toont aan dat herstelbemiddeling en mediation in strafzaken kunnen leiden tot een significante vermindering van recidive, soms zelfs met 27% (Claessen et al., 2015; Shapland et al., 2008; Van Dijk, 2024). Slachtoffers ervaren een toegenomen gevoel van rechtdoen doordat zij ervaringen direct of indirect kunnen delen met de andere partij, de pleger (Claessen et al., 2015).

We weten niet hoe vaak mensen met een LVB deelnemen aan herstelrechtvoorzieningen. Gezien de verhoogde kans op zowel ouderschap als slachtofferschap bij mensen met een LVB ligt het voor de hand dat herstelbemiddelaars en mediators in het strafrecht met enige regelmaat te maken krijgen met ouders of slachtoffers met een LVB. Het is goed voorstelbaar dat ook deelname aan herstelrechtvoorzieningen specifieke uitdagingen met zich meebrengt voor mensen met een LVB. Gezien de potentieel positieve effecten van herstelrecht lijkt het dan ook zinvol om te bezien hoe de deelname aan herstelrechtvoorzieningen door ouders en slachtoffers met een LVB zoveel mogelijk vergroot en versterkt kan worden. In het licht van het VN-verdrag Handicap en de verwachtingen vastgelegd in het kinderrechtenverdrag en de bindende Europese slachtofferrichtlijn kunnen we bovendien stellen dat aandacht voor de participatie van mensen met een LVB in herstelrecht niet vrijblijvend is (Berger & Wolthuis, 2021; Geenen et al., 2019).

Eerder onderzoek

In 2019 voerden studenten van Hogeschool Leiden een verkennend onderzoek uit naar de mogelijke knelpunten voor mensen met een LVB binnen herstelrechtvoorzieningen. Voor dit onderzoek werden in totaal 19 mediators, bemiddelaars en deskundigen op het gebied van een LVB geïnterviewd. Een uitgebreide beschrijving van dit onderzoek is gepubliceerd in het *Tijdschrift voor Herstelrecht* (Kaal & Wolthuis, 2022). Hieronder worden enkele belangrijke bevindingen besproken.

De gesprekken met de professionals brachten diverse potentiële knelpunten aan het licht. Zo werd benoemd dat mensen met een LVB vaak moeite hebben om het doel, de structuur en de verwachtingen van herstelrechtelijke trajecten volledig te begrijpen. Abstracte concepten, zoals vertrouwelijkheid, verantwoordelijkheid en herstel, zijn voor hen vaak lastig te bevatten. Dit kan niet alleen leiden tot stress, maar kan er ook toe leiden dat zij de mogelijkheden van herstelrecht niet optimaal benutten. Daarnaast vormen de intensiteit en duur van herstelrechtelijke trajecten, zoals lange bijeenkomsten of maandenlange processen, een extra belasting voor deze doelgroep.

Daarnaast merkten professionals op dat mensen met een LVB soms moeite hebben om zich in te leven in de gevoelens van anderen of te reflecteren op hun eigen gedrag. Dit gebrek aan zelfreflectie en empathie kan leiden tot wederzijds onbegrip, zowel tussen de betrokken partijen als richting de mediator of bemiddelaar. Tegelijkertijd komt het voor dat mensen met een LVB zich onvoldoende gehoord of begrepen voelen tijdens het proces. Problemen op het gebied van taal en communicatie spelen hierin een belangrijke rol. Hierdoor lukt het hen soms niet om hun verhaal goed over te brengen, wat het gevoel van onbegrip versterkt. Wanneer een mediator of bemiddelaar daardoor de rol van 'vertaler' op zich neemt, bestaat het risico dat de aandacht voor de andere partij afneemt. Dit kan de neutraliteit van de mediator in het proces onder druk zetten.

Een ander mogelijk knelpunt dat werd gesignaleerd, is het maken van afspraken binnen herstelrechtelijke trajecten. Mensen met een LVB beschikken vaak over een beperkt probleemoplossend vermogen en hebben moeite om de gevolgen van gemaakte afspraken volledig te overzien. Dit kan ertoe leiden dat zij toezeggingen doen die zij niet volledig begrijpen of die zij achteraf niet kunnen nakomen. Voor de andere partij kan dit frustrerend zijn en het herstelproces bemoeilijken.

Het is belangrijk op te merken dat niet alle professionals deze knelpunten even sterk herkenden. Sommigen hadden de indruk dat er weinig problemen ontstaan in trajecten met mensen met een LVB en dat zij zelf goed in staat zijn om deelnemers niet te overvragen. Dit benadrukt de noodzaak van verder onderzoek naar de omvang en aard van deze uitdagingen.

Naast deze knelpunten in het proces werden ook twijfels geuit over de toegankelijkheid van herstelrechtvoorzieningen voor mensen met een LVB. Veel informatie over herstelrecht, zoals schriftelijke uitnodigingen of uitlegvideo's, is niet afgestemd op hun begripsniveau. Professionals benoemden bovendien dat mensen met een LVB soms ten onrechte als onwillig worden gezien, terwijl zij in werkelijkheid worstelen met stress of gevoelens van onmacht. Dit kan ertoe leiden dat zij al in een vroeg stadium worden uitgesloten van deelname aan herstelrechtelijke trajecten, omdat hun gedrag door professionals verkeerd wordt geïnterpreteerd.

Tenslotte was een belangrijke constatering van de geïnterviewde professionals dat een succesvolle aanpassing van herstelrechtvoorzieningen voor mensen met een LVB begint met het herkennen van hun specifieke behoeften en mogelijkheden. Er werd echter ook geconstateerd dat mediators en bemiddelaars hier vaak moeite mee hebben. Dit gebrek aan herkenning zorgt er mogelijk voor dat noodzakelijke aanpassingen in de aanpak uitblijven.

Doel van het co-creatieproject 'Herstelrecht en LVB'

Het hierboven beschreven verkennende onderzoek suggereerde dat herstelrecht voor mensen met een LVB toegankelijker en effectiever kan worden gemaakt door gerichte aanpassingen en ondersteuning. Binnen andere domeinen van het strafrecht werden de afgelopen jaren al diverse kennistools, gesprekstools, uitlegvideo's en aangepaste interventies ontwikkeld om beter aan te sluiten bij de behoeften van deze doelgroep. In de interviews met professionals kwam de behoefte aan praktische tools en handvatten om ook herstelrechtelijke processen beter af te stemmen op deze doelgroep regelmatig naar voren. Bestaande uitlegmateriaal over herstelrecht, gespreksstructuren en hulpmiddelen voor het maken en begrijpen van herstelafspraken leken vaak onvoldoende aan te sluiten bij de mogelijkheden van mensen met een LVB.

Rond dezelfde periode kwam een vergelijkbare behoefte aan concrete handvatten om herstelrecht toegankelijker te maken voor mensen met een LVB naar

voren in de 'werkplaats Herstelgericht Werken', een initiatief dat in 2019 werd opgezet door de William Schrikker Jeugdreclassering (WSJR) en Expect Jeugd. Om aan deze signalen tegemoet te komen, werd het huidige project opgezet door Restorative Justice Nederland, Expect Jeugd en de William Schrikker Jeugdreclassering, in samenwerking met Hogeschool Leiden. Het project had twee hoofdoelen: 1. Het achterhalen van de belangrijkste behoeften van professionals die werken met mensen met een LVB binnen herstelrechtelijke processen, en 2. Het met deze professionals ontwikkelen van enkele praktische tools om herstelrecht toegankelijker en effectiever te maken voor deze doelgroep (par. 3). In het vervolg van dit artikel wordt uiteengezet hoe aan deze doelstellingen is gewerkt en wat dit heeft opgeleverd.

DELPHI-STUDIE NAAR BEHOEFTE

Methode

Om te verkennen hoe herstelrecht toegankelijker en effectiever gemaakt kan worden voor mensen met een LVB, werd een online Delphi-studie onder een diverse groep professionals uitgevoerd. De Delphi-methode biedt gestructureerd informatievergaring onder experts die via meerdere rondes overeenstemming bereiken over complexe vraagstukken (Keeney et al., 2011). Het doel van deze studie was om consensus te bereiken over welke tools gewenst zijn voor professionals die herstelrechtelijke trajecten met mensen met een LVB begeleiden.

Deelnemers

De studie werd uitgevoerd met professionals met ervaring in herstelrecht en/of het werken met mensen met een LVB. De deelnemers werden benaderd op basis van hun expertise en via netwerken van de projectpartners. 18 deelnemers deden mee in de eerste ronde. Dit aantal daalde in de tweede en derde ronde naar respectievelijk 13 en 11 deelnemers. Het oorspronkelijke streven om 30 deelnemers te werven, werd daarmee niet gehaald. In de literatuur wordt wel gesteld dat bij homogene steekproeven een steekproefgrootte van 10–15 mensen voldoende is (Delbecq et al., 1975; Skulmoski et al., 2007, in Keeney et al., 2011). Mede gezien het verkennende karakter van de studie werd daarom geconstateerd dat het bereikte aantal deelnemers voldoende was om de data te benutten. De professionals waren werkzaam in een breed spectrum aan organisaties, waaronder Perspectief Herstelbemidde-

ling, verschillende reclasseringsorganisaties, de Raad voor de Kinderbescherming, Exodus, stichting Eigen Kracht Centrale, de Dienst Justitiële Inrichtingen en de politie, of waren werkzaam als zelfstandig mediator. Zij hadden een brede ervaring met gemiddeld meer dan 9 jaar in herstelrecht en 14 jaar in het werken met mensen met een LVB.

Werkwijze

Het onderzoek vond plaats in maart en april 2024. De Delphi-techniek werd in drie rondes uitgevoerd.

In ronde 1 werd de respondenten gevraagd na te denken over tools die ondersteuning zouden kunnen bieden in verschillende fasen van herstelrechtelijke trajecten: voorafgaand aan het traject (bewustwording en toeliding), tijdens het traject (interactie en begrip verbeteren) en na afloop (nazorg en opvolging). De open antwoorden werden geclusterd door twee onderzoekers, waarna een derde onderzoeker de clustering controleerde op consistentie en begrijpelijkheid.

In ronde 2 werden de geclusterde suggesties uit ronde 1 teruggekoppeld aan de deelnemers. Zij kregen de opdracht om de relevantie van alle 38 geopperde tools te beoordelen op een 5-punts schaal van onbelangrijk tot zeer belangrijk. Daarnaast kregen zij de mogelijkheid om suggesties aan te vullen of hun oordelen toe te lichten. Dit bood niet alleen inzicht in welke tools als het meest waardevol werden beschouwd, maar gaf ook ruimte voor verdere verfijning van de ideeën.

In ronde 3 kregen deelnemers een verkorte lijst van de hoogst gewaardeerde tools met het verzoek deze te prioriteren (meest tot minst belangrijk).

Bevindingen

Ronde 1

De eerste ronde bestond uit open vragen en had tot doel om een breed scala aan ideeën en suggesties op te halen over mogelijke tools. Deze open aanpak leverde een grote variëteit aan ideeën op die werden geclusterd in 38 unieke suggesties gericht op drie fasen binnen herstelrecht: voorafgaand aan, tijdens en na afloop van het traject.

In de voorbereidingsfase werden vooral hulpmiddelen genoemd die cliënten helpen om het doel en de meerwaarde van herstelrecht te begrijpen, zoals filmpjes, infographics en eenvoudige folders. Ook werd geopperd om ervaringsverhalen van slachtoffers en daders in beeld te brengen, omdat herkenning een belangrijke rol kan spelen bij het motiveren van cliënten met een LVB. Andere

ideeën richtten zich op interactieve middelen, zoals apps of kaarten die emoties en doelen visueel maken, en virtual reality-simulaties om cliënten een beter begrip van het proces te geven.

Voor de uitvoeringsfase werden tools voorgesteld die de interactie en het begrip tijdens gesprekken bevorderen. Dit omvatte tekenmethoden, gevoelskaarten en tijdlijnen om emoties en gebeurtenissen te visualiseren. Professionals gaven daarnaast aan behoefte te hebben aan handvatten voor gesprekken, zoals voorbeeldvragen en methodieken die aangepast zijn aan het begripsniveau van cliënten. Voor de afronding van herstelrechtelijke trajecten werden hulpmiddelen gesuggereerd die afspraken verduidelijken en opvolgen, zoals pictogrammen voor gemaakte afspraken en gesproken samenvattingen. Een rode draad in de voorstellen was het belang van visuele en toegankelijke hulpmiddelen die niet alleen cliënten ondersteunen, maar ook professionals helpen om beter aan te sluiten bij de behoeften en mogelijkheden van deze doelgroep.

Ronde 2 en 3

De tweede ronde van de Delphi-studie richtte zich op het beoordelen van de relevantie van de 38 geclusterde suggesties uit ronde 1. Dit proces bracht een aantal duidelijke voorkeuren aan het licht. Vooral *visuele* hulpmiddelen, zoals filmpjes die de meerwaarde van herstelrecht laten zien, infographics die het traject verduidelijken en pictogrammen voor het maken van afspraken, werden als zeer waardevol beoordeeld. Ook scholing en handvatten voor professionals, zoals gespreksmethodieken die specifiek zijn afgestemd op cliënten met een LVB, werden breed ondersteund. 18 tools werden door meer dan 75% van de respondenten als belangrijk of zeer belangrijk aangemerkt, wat bevestigde dat de behoefte aan toegankelijke en praktische hulpmiddelen groot is.

In de derde ronde kregen de deelnemers een verkorte lijst van deze 18 meest relevant bevonden tools voorgelegd met het verzoek deze te prioriteren. De resultaten hiervan zijn te vinden in [Tabel 1](#). De resultaten van ronde 3 boden een heldere focus voor verdere ontwikkeling in het creatieve lab.

In ronde 3 werd niet alleen gevraagd welke tools als belangrijk werden beschouwd, maar ook voor *wie* deze tools geschikt zouden zijn ([Tabel 1](#)). Een aantal van de voorgestelde hulpmiddelen werd breed inzetbaar geacht, zowel voor mediators in strafzaken, bemiddelaars bij herstelbemiddeling als begeleiders in de zorg. Andere tools

leken vooral gericht op specifieke groepen. Zo werden pictogrammen en routekaarten om de meerwaarde van herstelrecht te verduidelijken vooral geschikt bevonden voor begeleiders in de zorg.

Kanttekeningen

Naast het prioriteren van tools leverden deelnemers ook waardevolle reflecties en nuances. Er werd door deelnemers gepleit voor diversiteit in communicatiemiddelen, omdat een 'one size fits all'-benadering niet werkt. Het succes van tools is daarbij sterk afhankelijk van de mate waarin zij aansluiten bij de individuele behoeften van cliënten. Ook werd erop gewezen dat tools slechts een onder-

deel zijn van de oplossing. Zo werd het belang benadrukt van scholing voor professionals, met name gericht op het herkennen van een LVB en het aanpassen van de communicatie aan deze doelgroep. Het betrekken van een buddy of steunpersoon bij het hersteltraject werd ook breed gedragen. En volgens enkele respondenten is het cruciaal om meer tijd te nemen bij herstelprocessen, bijvoorbeeld voor de voorgesprekken met mensen met een LVB.

Tabel 1: Resultaten van ronde 3: prioritering van de verschillende tools (1 = meest belangrijk, 18 = minst belangrijk) en groep professionals voor wie deze tools geschikt worden geacht

Tool	Gem. score	SD	Geschikt voor gebruik door* (vlg. % deelnemers)		
			Mediat.	Bemidd.	Begel.
Filmpje met ervaringen van slachtoffers/daders/verdachten met herstelrechtelijke trajecten zoals slachtoffer-daderbemiddeling of mediation.	5,3	4,5	>60%		>80%
Voorbeelden van hoe je tekenen (visueel werken) tijdens het gesprek kan inzetten bij het uitleggen van het verloop van herstelrechtelijke trajecten.	6,1	3,7			>80%
Een scholing over het in gesprek gaan met mensen met een LVB voor de betrokken professionals.	6,1	5,7	>60%	>80%	>80%
Visualisatie (routekaart, infographic, stripverhaal) van het verloop van herstelrechtelijke trajecten zoals slachtoffer-daderbemiddeling of mediation.	7,1	4,1	>60%	>80%	>80%
Filmpje over hoe een bemiddelingstraject de dader/verdachte en het slachtoffer kan helpen met bijv. schaamte, schuld, angst, boosheid, verdriet.	7,1	4,7			>80%
Kleinschalige gespreksgroepen/training voor daders met een LVB gericht op herstel (zoals bijv. de training Puinruimen van DJI) onder leiding van gediplomeerde gespreksleider en met ervaringsdeskundigen.	7,8	5,3		>60%	
(Kaarten/app met) pictogrammen die je kan gebruiken bij het uitleggen van het verloop van herstelrechtelijke trajecten (aanpasbaar aan situatie).	8,5	4,4	>60%	>60%	>80%
Voorbeelden van herstelgerichte vragen geschikt voor de doelgroep.	10,0	4,0		>60%	>60%
Een document (brief, folder) met een eenvoudige en korte uitleg over het in gang gezette traject en wat de deelnemer kan verwachten.	10,1	4,2	>60%	>60%	>60%
Plaatjes/pictogrammen voor visuele ondersteuning van de besproken onderwerpen en de gemaakte afspraken.	10,3	4,4			>80%
Handvatten voor een persoonlijke uitleg door de procesbegeleider.	10,3	5,0		>60%	>80%
Voorbeelden van hoe je tekenen/beeldverhalen (visueel werken) tijdens het gesprek kan inzetten om het verhaal van de deelnemers inzichtelijk te maken.	10,4	3,6		>60%	>60%
Voorbeelden van hoe je tekenen (visueel werken) tijdens het gesprek kan inzetten bij het uitleggen van de meerwaarde van herstelrechtelijke trajecten.	10,9	3,8		>60%	>60%
(Kaarten/app met) pictogrammen die je kan gebruiken bij het uitleggen van de meerwaarde van herstelrechtelijke trajecten.	11,3	4,7			>80%
Een filmpje met een eenvoudige en korte uitleg over het in gang gezette traject en wat de deelnemer kan verwachten.	12,0	5,5			>80%
Een werkwijze (bijv. m.b.v. poppetjes) om de relatie t.o.v. het slachtoffer in beeld brengen, inclusief de indirecte slachtoffers en de naasten van het slachtoffer. Hierbij ook gebruikmaken van symbolen voor schade die je neer kunt zetten, om de 'schade' tussen beiden een plek te geven.	12,1	5,4	>60%	>80%	
Voorbeelden van hoe je tekenen (visueel werken) tijdens het gesprek kan inzetten om het proces inzichtelijk te maken.	12,8	4,5	>60%	>60%	>60%
Een digitale procesplaat van strafprocesrecht waarmee inzichtelijk wordt gemaakt wanneer er wat gebeurt gedurende het strafproces.	13,0	5,0			>80%

* Mediator in strafzaken / bemiddelaar Perspectief Herstelbemiddeling / begeleider in zorg.

ONTWIKKELING VAN TOOLS

Methode

Het proces van de ontwikkeling van de tools begon met een creatief lab op 12 april 2024. De keuze om een creatief lab te organiseren was gebaseerd op de wens om direct gebruik te maken van de kennis en ervaring van professionals uit verschillende delen van de herstelrechten. De ontwikkelde prototypes werden vervolgens voorgelegd aan professionals die hier waar mogelijk mee aan de slag gingen. Op basis van hun feedback werden de tools verder aangescherpt.

Deelnemers

Aan het creatieve lab deden naast het projectteam 11 mensen mee. Onder de deelnemers bevonden zich strafrechtmediators, bemiddelaars van Perspectief Herstelbemiddeling, een jeugdreclasserder van WSS JBJR en vertegenwoordigers van de Raad voor de Kinderbescherming (RvdK), DJI, de advocatuur, Restorative Justice Nederland (RJN) en het mediationbureau van de rechtbank Amsterdam.

De prototypes werden voorgelegd aan een groep professionals die eerder bij het creatieve lab aanwezig waren of op de oproep hadden gereageerd om mee te doen aan een testfase met een aansluitende focusgroep. In totaal namen 14 professionals deel aan twee focusgroepen. Onder de deelnemers bevonden zich beleidsadviseurs vanuit de volwassenreclassering en Halt, bemiddelaars en een communicatie-adviseur vanuit perspectief herstelbemiddeling, een mediator in strafzaken, een kinderrechtter, raadsonderzoekers van RvdK, een herstelconsultant vanuit de PI, jeugdreclasserders en een ambulant begeleider vanuit Exodus. Zes van hen slaagden erin de tools in het tijdsbestek ook te bekijken met iemand met een LVB. Dit betrof cliënten (zowel jongeren als volwassenen) van de WSS JBJR en (ex-)gedetineerden in de PI Vught en Exodus. Andere experts hebben de tools met collega's besproken en lieten zich leiden door hun ervaring met de doelgroep en/of het herstelrecht. Daarnaast werd feedback ontvangen van drie jongeren die betrokken zijn bij een jongerenplatform van RJN.

Werkwijze

Tijdens het creatieve lab werd stilgestaan bij de uitkomsten van het beschreven behoefteonderzoek. Deelnemers werden verdeeld in twee groepen. De eerste groep ont-

wikkelde een storyboard voor een korte film over de meerwaarde van herstelrecht. Hierbij werd aandacht besteed aan het gebruik van herkenbare situaties, eenvoudige taal en duidelijke visuele ondersteuning. De tweede groep richtte zich op het ontwikkelen van visuele hulpmiddelen, zoals tekeningen, pictogrammen en routekaarten, om op een begrijpelijke wijze de verschillende fasen van herstelrechtelijke trajecten weer te geven. Beide groepen hielden rekening met ontwerpeisen als neutraliteit, eenvoud en veelzijdigheid, zodat de tools breed inzetbaar zijn.

Met behulp van materiaal, zoals gekleurd papier, karton, stiften, stickers, poppetjes en Duplo, werden meteen schetsen en demo's gemaakt. De groep die aan het storyboard werkte, maakte een eerste korte video waarin zij visueel weergaven hoe zij de meerwaarde van herstelrecht aan mensen met een LVB zouden uitleggen. De andere groep maakte schetsen van praatplaten met getekende poppetjes die de routes van de diverse herstelrechtvoorzieningen illustreren. Aan het einde van de sessie werden de producten gezamenlijk gedeeld en besproken.

Na het creatieve lab heeft de projectgroep de verzamelde ideeën verder uitgewerkt tot conceptversies van de tools. Deze conceptversies werden vervolgens getest door professionals en, waar mogelijk, met cliënten. De ervaringen werden verzameld via twee focusgroepen en enkele losse interviews. Hierbij kregen de deelnemers ruimte om hun ervaringen uit te wisselen.

De aantekeningen van de focusgroepen en interviews, samen met aanvullende feedback via de e-mail, werden gebundeld en geanalyseerd. Hieruit bleek dat de geuite voorkeuren elkaar soms tegenspraken, bijvoorbeeld bij het gebruik van 'echte beelden' versus 'getekende beelden' in het filmpje en de keuze voor pictogrammen in plaats van tekeningen op de praatplaat. De uiteenlopende voorkeuren en feedback werden uitgebreid besproken binnen de projectgroep, waarna een definitieve keuze is gemaakt voor de aanpassingen die uiteindelijk in de twee tools zijn doorgevoerd.

Resultaten

De keuze voor een filmpje en een visuele praatplaat werd gedreven door de hoge prioritering in het behoefteonderzoek, de praktische toepasbaarheid én de mogelijkheid om ze relatief snel en met beperkte financiële middelen te ontwikkelen. Beide tools sluiten direct aan bij de knelpunten die werden geïdentificeerd: cliënten met een LVB hebben vaak moeite met abstracte concepten, zoals

herstel, en met het begrijpen van complexe processen. Visuele hulpmiddelen kunnen deze barrières wegnemen door informatie toegankelijk en begrijpelijk te maken. Tegelijkertijd bieden deze tools professionals handvatten om beter met de doelgroep te communiceren, wat kan bijdragen aan een effectiever herstelrechtelijk traject. De tools werden bewust gekozen als ‘quick wins’ – relatief eenvoudige middelen met een directe impact – terwijl werd erkend dat verdere ontwikkeling en aanvullende tools noodzakelijk blijven.

Tool 1: Het filmpje

Het eerste product is een korte film waarin op een laagdrempelige manier wordt uitgelegd wat herstelrecht is en hoe het kan bijdragen aan het herstelproces. Het filmpje bevat herkenbare scenario's en eenvoudige taal, ondersteund door beperkte visuele elementen. Hoewel het concept als veelbelovend werd beoordeeld, kwamen tijdens de focusgroepen enkele beperkingen naar voren. Zo werd opgemerkt dat het filmpje te lang was en dat een combinatie van echte beelden en animaties verwarrend kon zijn. De uiteindelijke versie is op dergelijke punten aangepast, is korter en bevat nu alleen animaties. Er werd ook geadviseerd om meerdere korte filmpjes te maken gericht op specifieke doelgroepen zoals jongeren en volwassenen. Om pragmatische redenen is gekozen voor het maken van één filmpje voor zowel jongeren als volwassenen.

Tool 2: Visuele praatplaten

De tweede tool bestaat uit drie visuele praatplaten die het verloop van herstelrechtelijke trajecten schetsen. De platen maken gebruik van pictogrammen en eenvoudige tekeningen om de verschillende processtappen duidelijk uit te leggen. Tijdens de focusgroepen werd benadrukt dat de praatplaten een waardevolle toevoeging vormen voor zowel cliënten als professionals. Tegelijkertijd gaven deelnemers aan dat bepaalde elementen als kinderachtig werden ervaren en dat de kleurkeuze en overmatige details de kernboodschap vertroebelden. Dit leidde tot voorstellen om de illustraties abstracter te maken en de hoeveelheid tekst op de plaat te verminderen, met een gedetailleerde toelichting in een aparte handleiding die professionals met minder kennis van het herstelrecht op weg helpt. De getekende poppetjes zijn geïntegreerd in een digitale omgeving, waardoor beeld en woord beter op elkaar zijn afgestemd. Er is een algemene startplaat

ontwikkeld, waarna de specifieke routes voor mediation in strafzaken en voor Perspectief Herstelbemiddeling in meer detail worden weergegeven. De praatplaat bevat korte teksten bij de afbeeldingen en een begeleidende uitleg voor de professional. Inmiddels heeft Halt interesse getoond in een eigen variant voor hun hersteltraject, een idee dat in een vervolgfase van het project verder wordt onderzocht.

BESCHOUWING

In dit project stelden we ons ten doel om eerst te achterhalen wat de belangrijkste behoeften zijn van professionals die werken met mensen met een LVB binnen herstelrechtelijke processen om vervolgens met deze professionals enkele praktische tools te ontwikkelen om herstelrecht toegankelijker en effectiever te maken voor deze doelgroep. De professionals kwamen met een groot aantal suggesties voor tools, waarbij maar liefst 18 potentiële tools door meer dan 75% van de respondenten als belangrijk of zeer belangrijk werden aangemerkt. Het maken van bijvoorbeeld een film met ervaringen van mensen met een LVB met herstelrechtelijke trajecten of het ontwikkelen van een scholing over communicatie met mensen met een LVB paste niet binnen de scope van dit project om tools te ontwikkelen met professionals middels een creatief lab. Het maken van een filmpje over het doel en de meerwaarde van herstelrecht en visualisatie van het verloop van herstelrechtelijke trajecten pasten wel binnen dit kader.

Beide hulpmiddelen maken complexe concepten toegankelijk en ondersteunen de communicatie tussen cliënten en professionals. De tools kennen ook beperkingen. Het filmpje is erg beknopt en vereist aanvullende uitleg van de professional wanneer het met de cliënt wordt bekeken. Ook de effectiviteit van de praatplaat is afhankelijk van de vaardigheden en kennis van de professional die deze inzet. We hadden beide producten willen voorleggen aan meer professionals en ervaringsdeskundigen, maar dit bleek moeilijker te realiseren binnen de beschikbare tijd dan verwacht. De reacties in eerste aanleg waren echter positief. De tools vormen daarmee een belangrijk eerste stap in de ontwikkeling van hulpmiddelen voor herstelrecht bij mensen met een LVB en kunnen als inspiratie dienen voor verdere innovaties.

Naast deze tastbare tools leverde het proces ook waardevolle inzichten in de noodzaak om structureel aandacht te besteden aan mensen met een LVB in her-

stelrecht. Met name de gesprekken in de creatieve labs en de focusgroepen maakten duidelijk dat herstelrecht voor deze doelgroep toegankelijker kan worden gemaakt door zowel zorgprofessionals als herstelrechtprofessionals niet alleen te voorzien van tools, maar ook van meer kennis, bewustwording en praktische ondersteuning. De hoop is dat hieraan verder gebouwd kan worden met de oprichting van een kenniskring rond LVB en herstelrecht – waarvan de eerste bijeenkomst op 31 januari 2025 reeds heeft plaatsgevonden.

We hopen dat dit project de eerste stap is richting een structurele samenwerking en kennisdeling tussen de verschillende werkvelden. De positieve uitkomsten en het enthousiasme van de deelnemers, evenals de start van de kenniskring, vormen een belangrijke basis om verder te bouwen aan een herstelrecht dat voor iedereen toegankelijk is, ongeacht beperkingen of achtergrond.

De tools zijn via deze website te gebruiken: <https://www.expectjeugd.nl/ons-aanbod/tools/herstelrecht-lvb/>

LITERATUUR

- Berger, M., & Wolthuis, A. (2021). Herstelrecht geeft kinderen en jongeren autonomie. *Tijdschrift Conflicthantering*, 2, 23-28.
- Claessen, J., & Roelofs, K. J. M. (2020). Herstelrecht(voorzieningen) en mediation in strafzaken. In J. Boksem, P. A. M. Mevis, D. J. M. W. Paridaens & C. Waling (Red.), *Handboek Strafzaken - online*. Wolters Kluwer.
- Claessen, J., Zeles, G., Zebel, S., & Nelen, H. (2015). Bemiddeling in strafzaken in Maastricht III: Onderzoek naar recidive bij jeugdigen en volwassenen. *Tijdschrift Voor Herstelrecht*, 15(4), 9-24.
- Geenen, M.-J., Kalter, M., Van Mazijk, T., Uitslag, M., & Lamkaddem, M. (2019). *Mediation in strafzaken: Geborgd in kwaliteit. Een onderzoek naar kwaliteitseisen voor mediators in strafzaken*. Hogeschool Utrecht.
- Kaal, H. (2016). *Prevalentie licht verstandelijke beperking in het justitiedomein*. Expertisecentrum Jeugd Hogeschool Leiden.
- Kaal, H. (2023). Licht verstandelijke beperking. In J. Bosker & A. Menger (Red.), *Werken in gedwongen kader: Methodiek voor het forensisch sociaal werk*. SWP.
- Kaal, H., & Spaan, N. (2015). *Onbeperkt toegang tot recht? Slachtoffers met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtssketen*. Hogeschool Leiden.
- Kaal, H., & Wolthuis, A. (2022). Herstelbemiddeling en mediation in strafzaken bij mensen met een licht verstandelijke beperking. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 22(1), 7-21.
- Keeney, S., Hasson, F., & McKenna, H. (2011). *The Delphi technique in nursing and health research*. Blackwell Publishing Ltd.
- Rijksoverheid (2020). *Beleidskader herstelrechtvoorzieningen gedurende het strafproces*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/01/08/tk-bijlage-beleidskaderherstelrechtvoorzieningen-gedurende-het-strafproces>
- Shapland, S., Atkinson, A., Dignan, J., Edwards, L., Hibbert, J., Howes, M., & Sorsby, A. (2008). *Does Restorative Justice affect reconviction? The fourth report from evaluation of three schemes*. University of Sheffield, Centre for criminological research.
- Van Dijk, J. J. (2024). *Opening the black box of victim-offender mediation: Does participation in vom reduce offenders' risk of reoffending and, if so, how?* [Proefschrift]. Maastricht University. <https://doi.org/10.26481/dis.20240207jd>